

Boek van de maand

Belijden met hoofd en hart

J.W. van der Jagt

Het zal niet nodig zijn om de Gereformeerde Bond voor te stellen. Die organisatie wilde altijd binnen de Hervormde Kerk opkomen voor de gereformeerde belijdenis. Zoals ze dat binnen de NHK deed, wil ze dat ook doen binnen de Verenigde Protestantse Kerk. Want ze gaat in deze fusie mee. Op initiatief van deze Bond verscheen vorig jaar een boek met de titel BELIJDEN MET HOOFD EN HART. Het gaat over ‘Gereformeerd leven tussen gisteren en morgen,’ zoals de ondertitel zegt. Graag vestig ik de aandacht op dit boek.

Laat ik maar direct zeggen dat ik het een belangwekkend boek vind. Het is een coproductie van vijf auteurs, onder redactie van J. van der Graaf. In zo'n 570 pagina's wil het de actualiteit van de gereformeerde theologie laten zien. De auteurs confronteren zich met hedendaagse theologische vragen en komen op voor de gereformeerde belijdenis. Er wordt veel goeds geboden waar wij onze winst mee kunnen doen. Natuurlijk zijn er ook zaken waar vragen bij te stellen zijn of waar we het niet mee eens kunnen zijn.

Stand van zaken

Het eerste hoofdstuk zou je een beschrijving kunnen noemen van de theologische stand van zaken. Dr. C.A. van der Sluijs heeft het geschreven. Hij gaf het de titel mee: 'Kantelend belijden in kantelende tijden.' Hij is van mening dat gereformeerde theologie zich rekenschap moet geven van de radicaal gesecculariseerde context waarin wij leven (p. 13). Zij moet de confrontatie aangaan om niet haar identiteit en actualiteit te verliezen.

Zelf gaat Van der Sluijs in gesprek met het postmodernisme, het historisme, het evangelicalisme en het orthodoxisme. Hij discussieert met veel gesprekspartners, die hij ook onderling met elkaar in gesprek brengt. Vaak wijst hij aan dat vragen terecht zijn, maar dat geen recht gedaan wordt aan wat vanuit de gereformeerde theologie of belijdenis daarover gezegd kan worden. Al die gesprekspartners, discussieonderwerpen en nuanceringen maken, ook door de lange en soms ingewikkelde zinsbouw (op p. 30 een zin van negen regels!), dit hoofdstuk wel vermoeiend om te lezen.

Dr. Van der Sluijs introduceert de term 'schriftondervindelijk' (p. 29v). Hij vormt dat woord uit 'schriftuurlijk' en 'bevindelijk,' twee woorden die volgens het voorwoord in het hele boek kenmerkend zijn (p. 9). Om te voorkomen dat deze twee aspecten los van elkaar functioneren, introduceert de auteur dit nieuwe woord. De bedoeling daarvan is wel duidelijk. Toch rijst de vraag of deze vondst echt veel oplevert. Blijven het toch niet twee aspecten die, om de zelfstandigheid van Gods Woord en de afhankelijkheid van onze bevinding, niet zonder meer inééngeschoven kunnen worden? Soms lijkt het alsof Van der Sluijs dat zelf te gemakkelijk doet. Hij signaleert dat de evangelicale denkwereld de nadruk te veel op de ervaring legt. En dan vervolgt hij: 'Het is meer schriftuurlijk verantwoord om te stellen dat het christelijk geloof verankerd is in de Schrift én in de ervaring dan wel in een Schriftondervindelijke prediking en een dienovereenkomstig verstaan' (p. 54). Hier krijgt het geloof een dubbele ankergrond. Naast de Schrift functioneert de ervaring van de gelovige als zodanig. Dat lijkt mij te veel eer voor onze ervaring! Het gaat om de ervaring van het geloof. Dan kan die

ervaring toch niet de ankergrond voor datzelfde geloof zijn? Of schuiven Schrift en ervaring hier toch ineen?

Zending

Het tweede hoofdstuk is geschreven door C. Blenk. Het gaat over 'Gereformeerden ontdekken zending, Israël en wereldgebeuren'. Hij leidt elk onderwerp in met de opmerking dat de gereformeerde belijdenissen er weinig of niets over zeggen. Dan laat hij zien dat men deze thema's nog niet in de tijd van de Reformatie, maar pas later heeft ontdekt. Dat maakt een historisch overzicht onvermijdelijk. Daarin passeren tal van meningen en opvattingen de revue, gevolgd door een aantal bijbelse noties. Tussendoor trekt Blenk voortdurend korte conclusies. Helaas geeft hij nergens een samenvatting. Zo blijft het geheel wat fragmentarisch. Dat wordt versterkt door een telegramachtige staccatostijl, die ook de titel van het hoofdstuk al laat zien. Intussen biedt Blenk wel veel informatie. Inhoudelijk overtuigt hij mij niet altijd. Hij beweert dat de zending een blinde vlek is geweest voor de Reformatie. 'Zending was een "laatkomer"' (p. 133). Daarbij noemt hij o.m. L.J. Joosse. Maar diens conclusie was juist dat de reformatoren wel aan zending hebben gedacht (REFORMATIE EN ZENDING, Goes 1988, p. 127). Blenk verwerkt deze conclusie kennelijk niet, maar geeft daar geen argumenten voor. Dat overtuigt niet.

Of speelt hier een rol dat Blenk een versmald begrip van zending hanteert? Hij denkt aan de evangelieverkondiging 'ver weg' (p. 132v) of als die de grens over gaat (p. 146). De Reformatie concentreerde zich vooral op de uitbreiding van de kerk in haar eigen omgeving (Joosse, p. 128). Dat is toch ook zending? Begon de zending van de apostelen niet dichtbij in Jeruzalem, volgens het program dat de Here zelf in Handelingen 1 ontvouwde? 'Ook in de Bijbel is zending een laatkomer', beweert Blenk (p. 146). Het waren niet de apostelen die de grens over gingen, maar gewone gemeenteleden. Dat klinkt als een verwijt, zeker wanneer de conclusie volgt: 'Als kerken *falen* (de cursivering is van mij, JWvdJ), doen "leken" (genootschappen) gelukkig het werk....'

Maar is er sprake van falende apostelen? Of gebeurden de dingen op Gods tijd, volgens Christus' program en onder regie van de Geest?

Als we zending minder smal opvatten dan Blenk, merken we ook dat de belijdenis er meer over zegt dan Blenk aangeeft. Hij zegt op p. 134: 'De verkiezingsleer hoeft dus geen barrière te zijn voor zendingsélan.' Akkoord. Hij trekt deze conclusie uit de aandacht die er in de eeuw van de Dordtse synode voor de zending 'ver weg' kwam. Maar zeggen de Dordtse Leerregels niet 'dat God verkondigers van de blijde boodschap zendt tot wie Hij wil en wanneer Hij wil' (DL I,3)? Dat lijkt mij een belangrijke confessionele uitspraak, die verkiezing en zending aan elkaar verbindt. Wat te denken van zondag 12 over het christen-zijn, wat wil zeggen dat je als profeet Christus belijdt, gewoon dichtbij. Is dat geen zending zoals de verstrooide broeders van Handelingen 11 deden en waartoe Petrus ons aanspoort in 1 Petrus 3:15? Deze schriftplaats geeft in het voorwoord van de Nederlandse Geloofsbelijdenis aan dit geschrift een missionaire spits.

Israël

Ook over Israël zegt Blenk dat de belijdenisgeschriften daar zelden of nooit over spreken. Hij wil laten zien hoe dat komt en wat we daarvan hebben geleerd. Daarom geeft hij niet nog een Israëltheorie (p. 150). Als je ziet hoeveel meningen hij in zijn overzicht noemt - zelfs binnen de Gereformeerde Bond wordt er nog verschillend over Israël gedacht -, hebben we daar ook geen behoefte aan. Het overzicht is informatief en geschikt voor wie zich in korte tijd over dit thema wil oriënteren.

Opvallend is dat Blenk van de ‘Gescheiden kerken’ (zoals hij ze noemt, omdat ze van de Hervormde kerk afgescheiden zijn) alleen de Gereformeerde Kerken (synodaal) en de Christelijke Gereformeerde Kerken noemt. Kent hij de bezinning niet die er in de Gereformeerde Kerken (vrijg.) is geweest? In 1988 schreef bijvoorbeeld ds. R.Th. de Boer: ‘God heeft zijn volk Israël niet vergeten en daarom mogen wij Israël niet vergeten. God blijft het hart van de “natuurlijke” kinderen van Abraham zoeken. Daarom moeten wij als “geestelijke” kinderen van Abraham hen goed gezind zijn en mogen we ons niet aan onze roeping ten opzicht van hen onttrekken’ (ISRAËL NIET TE VERGETEN. JOODSE VOLK EN KERK IN BIJBELS LICHT, Goes 1988, p. 222). Twee jaar eerder werd de Stichting ter bevordering van evangelieverkondiging aan het joodse volk opgericht. Het werk van deze stichting is in 2002 overgenomen door de kerk te Ommen.

De conclusie die Blenk uit de paragraaf over de gescheiden kerken trekt, kan ik niet delen. Deze luidt: ‘Gescheiden kerken, die braken met de volkskerk, hebben door hun eigen ecclesiologie ook moeite met Israël; ze slaan door (GKN, de synodale kerken, JWvdJ) of Israël werkt niet door (CGK).’ Deze conclusie legt een relatie tussen een bepaalde leer over de kerk en de moeiten m.b.t. Israël. Deze relatie wordt nergens aangetoond. Het is niet meer dan een onbewezen bewering.

Ik kom even terug op het uitgangspunt dat de gereformeerde belijdenissen zwijgen over Israël. Wanneer je alleen naar plaatsen zoekt waar Israël met name genoemd wordt, kan dat juist zijn. Maar er zijn ook andere noties die voor dit thema belangrijk zijn. Blenk is zelf art. 18 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (over afstamming van Christus uit David) en artikel 25 (over de wet en de profeten) tegengekomen (p. 151). Kan er ook niet gewezen worden op vraag en antwoord 19 van de Catechismus over de openbaring van het Evangelie, de verkondiging, de afbeelding en de vervulling ervan in Christus? Zeggen vraag en antwoord 74 over de kinderdoop niet impliciet iets over Israël en de kerk? Node heb ik zondag 21 gemist. Er zijn rond Israël veel theorieën, maar is de verhouding tussen Israël en de kerk niet in de grond van de zaak bepaald, doordat de Zoon van God vanaf het begin van de wereld tot aan het einde een kerk (één kerk!) uit alle volken vergadert door zijn Woord en Geest in de eenheid van het ware geloof? In deze zondag ligt de onlosmakelijke relatie tussen Israël en de kerk. In een bepaalde periode (het oude verbond) wás Israël zelf de kerk en de kerk was Israël. Maar ook laat deze zondag de centrale betekenis van Christus zien, de onopgeefbare en blijvende noodzaak van het geloof in Hem en de prediking van het Evangelie, waardoor de Heilige Geest de uitverkoren kerk uit alle volken - Joden en heidenen - bijeen brengt. Geeft zondag 21 niet de coördinaten om te midden van de vele theorieën schriftuurlijk over Israël te denken?

De kerk

Dr. W. Verboom schrijft over ‘Het wonder van de kerk’. Dat is een goed leesbaar hoofdstuk waarin hij ‘enkele aspecten van een gereformeerde ecclesiologie’ laat zien. Het is niet alleen goed te lezen, we vinden er ook veel waardevolle inzichten en opmerkingen in. We kunnen alleen stamelend over de kerk spreken, omdat zij een geheimenis is van God (p. 235). Bij de eenheid van de kerk merkt Verboom terecht op dat de ene kerk nooit een plurale kerk kan zijn ‘waarbij de eenheid is gefragmentariseerd in vele - soms elkaar tegensprekende – meningen’ (p. 235v). Op de vraag hoe de kerk in onze tijd de ene heilige, algemene christelijke kerk kan zijn, is zijn antwoord: ‘Dat kan alleen als ze kerk van het Woord is. Dat wil zeggen als ze leeft onder de heerschappij van het Woord’ (p. 238). Kerkelijke verdeeldheid is ‘naar bijbelse normen in strijd met het wezen van het kerk-zijn en daarom een ernstige zonde’ (p. 236). Hij

wijst op de kerk als ‘vergadering’ en als ‘gezelschap’ (p. 242). Het eerste wijst op Gods activiteit (p. 243), het tweede op het menselijk antwoord daarop (p. 249). Verboom verwerkt daarbij de leer van het verbond, dat door God gegeven wordt, maar dat tweezijdig bestaat door het geloof van mensen (p. 249v). Het is opvallend dat hij dit in verband brengt met het woordgebruik van Guido de Brès (*congrégation et assemblée*, of in het Latijn *congregatio et coetus*) waar ook K. Schilder zich op beriep, terwijl C. Trimp, die het zakelijk met Schilder eens is, het beroep op deze woorden weer relativeerde (KERK IN AANBOUW, p. 53v). Maar los van de woorden gaat het natuurlijk wel om voluit confessionele noties.

Verboom zegt: ‘Waar het Woord is daar is de kerk’ (p. 245) en verbindt daaraan dat de kerk niet alleen iets onzichtbaars is, maar in de zichtbaarheid treedt. Hij noemt de kerk ‘moeder’. Dit moederschap ‘realiseert zich door de bediening van het Woord, zoals die in haar midden plaatsvindt’ (p. 245). We kunnen ons geheel in deze gedachten vinden. Dat is niet het geval, als Verboom de synode typeert als *ambtelijke* vergadering die de landelijke kerk regeert zoals de kerkenraad de plaatselijke gemeente regeert (p. 246v). Daarin horen we een hervormd denken dat zich van het gereformeerde kerkrecht verwijderd.

Er zou meer te noemen zijn. Maar het is opmerkelijk hoeveel aspecten Verboom noemt die ook door K. Schilder naar voren zijn gebracht. Diens onderwijs vindt de laatste jaren in de Gereformeerde Kerken steeds minder gehoor. De bijdrage van Verboom herinnert ons aan de rijkdom van die erfenis, een rijkdom die we alleen tot onze schade kunnen negeren.

Kenmerken

Intussen merk je wel dat het goede dat Verboom geeft, niet voluit kan functioneren. Hij komt per saldo ergens anders uit dan je zou verwachten.

Dat begint eigenlijk al wanneer hij met J. van der Graaf stelt dat iedere kerk schuld aan de zondige verdeeldheid heeft. Dat geldt voor de kerk die ongehoorzaam is aan Christus en het Evangelie, en daarom leden uitgeworpen heeft, maar ook voor de kerk die eigenmachtige wegen bewandelde en afscheiding tot principe maakte (p. 236). Met alle respect, maar hier wordt de schuld te gemakkelijk toegewezen! Natuurlijk wordt in iedere kerkstrijd door alle partijen gezondigd. Maar hier wordt beweerd dat het eigenmachtig (en dus zondig) is, wanneer men zich door een ongehoorzame kerk niet laat afbrengen van de trouw aan Christus en zijn Evangelie! Het kan toch niet waar zijn dat gehoorzaamheid én ongehoorzaamheid beide ons schuldig maken voor God?

Deze gemakkelijke schuldtoedeling staat niet op zichzelf. Schrijvend over de drie kenmerken van de kerk, zegt Verboom: ‘Bedoelt De Brès te zeggen dat je aan de hand van een drietal criteria kunt zeggen: kijk, deze kerk is een ware kerk en die niet? Ik denk het niet. Ik denk dat De Brès veel meer een weg wijst voor de kerk hoe zij zo kerk kan zijn dat zij én één in het geloof in Christus én algemeen én heilig kan zijn. Dat kan alleen als God het door zijn Woord en Geest voor het zeggen heeft in de kerk’ (p. 238). Natuurlijk is het waar dat de kenmerken van de kerk aangeven op welke manier de kerk één, katholiek en heilig is (daar wees trouwens Schilder ook al op). De kenmerken verplichten dus ons in de eerste plaats om zelf ware kerk te *zijn*. Maar Verboom kan toch niet ontkennen dat de kenmerken daarmee tegelijk een *aanwijzende* functie hebben? Artikel 29 noemt de kenmerken *nota bene* om te helpen ‘onderscheiden *welke* de ware kerk is, omdat alle secten die er tegenwoordig in de wereld zijn, zich ten onrechte kerk noemen’. Hier schiet Verbooms uitleg van artikel 29 te kort.

Naar mijn indruk is dit geen geïsoleerde vergissing. Opvallend genoeg zwijgt Verboom namelijk ook over de roeping om zich af te scheiden van hen die niet van de kerk zijn, uit artikel 28. Het hangt m.i. samen met de manier waarop Verboom het verbond verwerkt.

Zoals ik al aangaf, zegt hij daar goede dingen over. Maar later komt in zijn overzicht ook de opvatting van Ph.J. Hoedemaker over het verbond naar voren (p. 258v). Zoals bekend, ging Hoedemaker niet met de Doleantie mee. Verboom schrijft dat toe aan zijn kijk op het verbond. 'Het verbond is een handelen van God, het belijden een handelen van mensen' (p. 258). Kuyper zette met zijn Doleantie alles op de kaart van het handelen van mensen. Daarom volgde Hoedemaker hem niet. Kennelijk trok hij zich, toen het om kerkelijk handelen ging, terug op de éne zijde van het verbond: de belofte van God en zijn trouw. Vanwege Gods trouw durfde men de Hervormde Kerk niet te verlaten. Verboom illustreert dat met het droomgezicht dat een scheepstimmerman uit Doesburg in 1837 kreeg. In een soort gebedsvervoering zag deze man zichzelf, verbonden met heel de kerk met alle dwaling en ketterij, voor Gods aangezicht. God kon met recht allen veroordelen, maar 'Hij mocht zich nog eens ontfermen' (p. 257). Daarin klinkt de hoop op Gods trouw. Maar - met alle respect! - dit 'gezicht' lijkt meer op een doperse ingeving dan dat het van schriftuurlijk verbondsbesef getuigt. Met andere woorden: deze scheepstimmerman valt wel terug op de trouw van God, maar hij vergeet dat die trouw onze trouw oproept. God gaf niet alleen zijn belofte, maar ook zijn gebod. De trouw van mensen is toch geen mensenwerk? Het wordt door de Heilige Geest in ons bewerkt. Het moet dan ook als zijn werk worden gerespecteerd. Dat geldt ook voor het belijden, dat Hoedemaker als mensenwerk afdoet. Deze scheepstimmerman en Hoedemaker lijden aan eenzijdigheid. En die leidt tot de typische Bondsopvatting over de kerk: 'Hoe diep de kerk gevallen is, hoe schuldig zij is, toch is er dwars door alles heen het beroep op de trouw en ontferming van God. Als God nog in deze kerk wil wonen en werken en haar trouw blijft, zullen wij dan ontrouw zijn en onze roeping verzaken?' (p. 261-265). Het zal duidelijk zijn dat de roeping om zich van de kerk af te scheiden en de aanwijzende functie van de kenmerken van de kerk voor dit inzicht hinderlijke obstakels zijn. Maar zonder deze noties zien we gebeuren dat men begint met de stelling dat de ene kerk van Christus nooit een plurale kerk kan zijn (p. 235v), maar dat men met Samen-op-Weg eindigt in de Verenigde Protestantse Kerk (p. 265), die niet anders dan plurale kerk wil zijn. Het goede dat Verboom geeft, loopt uit op een apologie voor de kerkelijke positie van de Gereformeerde Bond. Deze heeft zich vaak erop beroepen dat de Hervormde Kerk de kerk van de Reformatie is, een planting van de Here. Dit kerkelijk eerstgeboorterecht wordt tenslotte voor een schotel oecumenische linzenmoes verkocht. Helaas.

Spiritualiteit

De beschikbare ruimte laat niet toe om nog veel over de resterende drie hoofdstukken te zeggen. Maar omdat ze alle drie de moeite waard zijn, wil ik er kort op attenderen. Natuurlijk kan een dergelijk boek in onze tijd niet zonder een bijdrage over spiritualiteit. R.H. Kieskamp schrijft over 'Gereformeerde spiritualiteit'. Wat vertelt de Bijbel erover? Hoe vertolkt de belijdenis dit? Wat is de verhouding tot de mystiek? Hij geeft een stukje kerkgeschiedenis en vraagt hoe de spiritualiteit in de kerk functioneert. Tot slot geeft hij een poging tot verbetering. Wie mocht denken dat de gereformeerde leer lijdt aan een spiritueel tekort of een onderwaardering van het werk van de Geest, krijgt van Kieskamp een heilzaam medicijn. Hij laat zien (p. 303-319) hoe vol de belijdenis is van de Geest en van zijn werk. Karakteristiek is daarbij wel wat hij n.a.v. de Dordtse Leerregels opmerkt: 'Gereformeerde spiritualiteit is wel spiritueel, doch niet spiritualistisch. Dat wil zeggen dat het niet enkel geestelijk is, los van het gebruik der middelen. Het gaat altijd weer om de bijbelse lijn dat God met zijn Geest werkt in de weg der middelen, waarbij het Woord en de sacramenten een zeer hoge plaats innemen' (p. 318). De heidense mystiek wordt zeer gevaarlijk genoemd, omdat God daarin niet meer tegenover ons staat (p. 322). In allerlei vormen van christelijke mystiek is 'de manier waarop met God in contact wordt getreden', het probleem (p. 324).

Kieskamp staat argwanend tegenover zgn. spirituele oecumene waarin de mystiek een brugfunctie krijgt tussen roomse en reformatorische vroomheid (p. 330). Zo is hij ook kritisch over de zgn. oecumene van het hart, die in kringen van de EO populair is. Kortom, in veel opzichten een bijdrage die verrijkt.

Ethiek

Dat geldt ook voor het hoofdstuk 'Over christelijke ethiek' van de hand van J.J. Tigchelaar. Ook hij zet het ethisch materiaal van de gereformeerde belijdenissen op een rij. Dat is meer dan je bij eerste indruk zou verwachten. De auteur geeft ook een historisch overzicht waarin hij vanaf Calvijn tot op W.H. Velema en J. Douma 'Het krachtenveld van de christelijke ethiek' in kaart brengt. Wonderlijk vind ik daarin wel dat hij daarin vanaf G.H.J.W.J. Geesink een lijn naar R. Schippers en H.M. Kuitert trekt, die over K. Schilder loopt. Daar valt denk ik nog wel wat over te zeggen. Als afsluiting geeft Tigchelaar een 'invulling van de ethiek aan de hand van de decaloog'. Daarin vinden we o.m. een vrij brede uiteenzetting over het vierde gebod. Er zijn broeders en zusters die er niet aan willen dat in de kerk van de Reformatie over de relatie tussen sabbat en zondag altijd al verschillend is gedacht. Deze bijdrage, die geheel buiten de discussie over de synode van Leusden of Zuidhorn staat, kan hen daarin verder helpen.

Er is hoop!

Het laatste hoofdstuk is een fraai slot. G. van den Brink schrijft daarin over de 'Gereformeerde theologie als theologie van de hoop'. Hij schetst hoe in de westerse cultuur de hoop verdwenen is. Hij gaat de betekenis na van de hoop als menselijk en als christelijk gegeven, en laat zien hoe de hoop bij (de latere) Jürgen Moltmann (DAS KOMMEN GOTTES) functioneert. De winst van een en ander verwerkt hij onder het thema 'Laat ons de belijdenis der hoop vasthouden' (p. 538v). Tegenover de goedkope hoop van het universalisme ('alle mensen worden zalig') noemt hij de gegronde hoop van het Evangelie een 'begaanbare weg tussen modern vooruitgangsoptimisme en postmodern wanhoopsdenken, de beide polen waartussen onze westerse cultuur momenteel zo driftig en vruchteloos heen en weer pendelt' (p. 543). Het geheim van deze hoop is dat God zijn werk in stand houdt (p. 544). Het is niet alleen hoop voor individuen; ze omvat de hele schepping (p. 546, 560). Het is hoop in strijd en geduld (p. 546), en in ontzag voor en vertrouwen op God (p. 547v). Zijn bijdrage loopt uit op een uiteenzetting, vanuit 1 Korintiërs 15, over de opstanding der doden. Een citaat: 'Wat een verschil! Want in dat nieuwe lichaam kan de zonde dus niet meer komen. Wij kunnen de zonde niet meer willen en willen haar niet meer kunnen. Want we willen alleen nog maar geleid en bezield worden door de Heilige Geest van God' (p. 558). En 'alles wat Paulus gezegd heeft ontleent hij linea recta aan wat er gebeurd is met Pasen' (p. 559). Prachtig toch? Ik geef één opmerking ter overweging. Van den Brink zegt terecht dat de hoop heel de schepping omvat. Maar doordat hij met de opstanding der doden afsluit, blijft het persoonlijke toch dominant. Zou de verbinding van het individuele met het geheel van de schepping niet sterker worden, wanneer we de belofte erbij betrekken dat wij straks met Christus als koningen zullen heersen tot in alle eeuwigheden (2 Tim. 2:12, Op. 22:6; vr. en antw. 32 van de Catechismus)?

Kortom, een bemoedigend slot van een in veel opzichten verrijkend boek.

N.a.v. J. van der Graaf (red.), BELIJDEN MET HOOFD EN HART. GEREFORMEERD LEVEN TUSSEN GISTEREN EN MORGEN, uitg. Kok, Kampen 2003. ISBN 9043506680. 572 pag. Prijs €34,90.